

PROFESOR DR. VILKO NOVAK – OSEMDESETLETNIK

Častitljiva leta profesorja Vilka Novaka se nam razodevajo v polnem ustvarjalnem zagonu in z dragocenimi sadovi, ki pripadajo dvema vedama: etnologiji in slavistiki. Že od študentskih let naprej si je utiral poti na različna področja raziskovanj; v različnih obdobjih je odmerjal več svojih moči zdaj tej zdaj drugi smeri. Nalog, ki si jih je naložil, se je vselej loteval z velikim občutkom, s širino svoje izobrazbe in z izjemno znanstveno prodornostjo, doslednostjo in natančnostjo. Vseskozi je bil zavezan rodnemu Prekmurju, ki se mu je oddolžil v odkrivanju njegove specifične zgodovinske, jezikovne, kulturnozgodovinske in etnološke podobe.

Rodil se je 28. aprila 1909. leta v obrtniško-kmečki hiši v Beltincih. Gimnazijo je obiskoval v Murski Soboti in v Ljubljani, kjer je maturiral. Študiral je slavistiko na ljubljanski univerzi in diplomiral leta 1933. Pot srednješolskega profesorja ga je najprej pripeljala v Maribor (1933–1937), nato v Mursko Soboto in od tam v Kranj (1938–1941), nato spet v Mursko Soboto, od koder so ga prestavili v Sento (1942–1945), kjer je bil po osvoboditvi šef odseka za prosveto in ravnatelj gimnazije. Ponovno se je znašel v Murski Soboti, potem na kranjski gimnaziji in na gospodarski srednji šoli v Ljubljani. Ko je bila leta 1940 ustanovljena stolica za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, se je odločil za študij tega predmeta in po vojni (1946) diplomiral tudi iz etnologije, dve leti kasneje pa je dosegel doktorat znanosti z disertacijo *Ljudska prehrana v Prekmurju*. Potem se je začela njegova pot univerzitetnega profesorja od asistenta, docenta, izrednega in rednega profesorja (1972), na etnološki stolici je ostal vse do svoje upokojitve leta 1975.

Njegova znanstvena publicistična zakladnica je tako bogata, da jo je težko nahitro predstaviti. V svoji Bibliografiji o Slovenski krajini, objavljeni v zborniku *Slovenska krajina* (1935), ki ga je tudi sam uredil, je svoje obsežno, a razdrobljeno publicistično delo predstavil v naslednjih razdelkih: Pregledi, Pokrajina in ljudstvo, Zgodovina, Slovsvena zgodovina in biografsko gradivo, Jezikoslovje, Narodopisje in Rabski Slovenci. Najpomembnejše je v tem obdobju njegovo literarnozgodovinsko delovanje. Že naslednje leto je izdal svoj prvi Izbor prekmurske književnosti. Štirideset let kasneje (1976) je v razširjeni in izpopolnjeni obliki izšel njegov drugi Izbor prekmurskega slovstva. Prav vsestransko zanimanje za zgodovinsko in kulturno podobo Prekmurja je privedlo Vilka Novaka na etnološko področje. Neposredne pobude je dobival ob delu svojega rojaka, slavista in etnologa Avgusta Pavla. Že leta 1928 je prevedel iz madžarščine njegova Odrpta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev, v samostojni knjižici pa je predstavil zbiralca prekmurskega ljudskega izročila, rojaka Štefana Kūharja (1932). Članek Dijaštvu Slovenske krajine (Novine, 1931) ni le vabilo dijakom za zbiranje snovnih dokazov ljudske kulture za muzej Slovenske krajine, vsebuje tudi sestavine programa za tako delo. Božič v Slovenski krajini (Slovenec, 1931) je njegov prvi prispevek, s katerim je segel na področje običajev, ki mu je v prvem obdobju svojega etnološkega dela tudi sicer odmerjal več zanimanja. Njegovi poglavitni prispevki iz prvega obdobja njegovega etnološkega dela so še: Ženitovanjski običaji v Slovenski krajini (Mladika, 1935), Lan in njegovi izdelki v Slovenski krajini (ČZN 31, 1936), Zgodovina in narodopisje v prekmurski publicistiki (ČZN 32, 1937), Apotropejske prvine v slovenskih ženitovanjskih običajih (Etnolog 14, 1942), Ovčarstvo pod Stolom in v Planici (Etnolog 15, 1943), Pridelovanje lanu v Slovenski krajini (Etnolog 17, 1945).

Vilko Novak si je sam iskal teoretične in metodološke opore za svoje delo s študijem literature, saj je bila slovenska etnologija v obdobju med dvema vojnama, kot je sam zapisal, prepuščena naključni strokovni razgledanosti ljubiteljev. S svojim inavguralnim delom *Ljudska prehrana v Prekmurju* je postal najboljši strokovnjak za to področje ljudske kulture v Jugoslaviji. Kasneje je ob veliki akciji slovenskih etnologov v zvezi s pripravo vprašalnic za etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja prispeval svoj delež s teoretičnim, metodološkim in praktičnim vodilom za raziskovanje ljudske prehrane pri nas. Razen materialne kulture Prekmurja, ki ga je predstavil še v drugih svojih prispevkih, med katerimi naj omenim Lončarstvo v Prekmurju (SE, 1951), Kmečko vinogradništvo v Prekmurju (Zbornik etnografskega muzeja v Beogradu, 1953), ga je k etnološkemu delu vabila Gorenjska (Doneski o tkalstvu in suknarstvu med Begunjami in Žirovnico, SE, 1954), predvsem še življenje in kultura Gorenjcev, ki jim je dala posebno vsebino živinoreja kot najpomembnejša oblika njihovega gospodarskega udejstvovanja (Odkup in ureditev pašnih služnostnih pravic v Bohinju, Slovenija). Ljudsko stavbarstvo v naši etnografiji (SE, 1952) je razprava, v kateri kritično ocenjuje dosedanje delo na tem področju in daje hkrati smernice za bodoče delo. Skupaj z Borisom Orlom, tedanjim direktorjem Slovenskega etnografskega muzeja, sta se lotevala problematike varstva etnoloških spomenikov in iskala izhod tudi v slovenskem muzeju na prostem. Pisal je še o drugih sestavinah gmotne kulture: Ljudski lov na Slovenskem v luči narodopisja (Lovec, 1952), Vprašanje nabi-ralništva pri Slovencih (SE, 1957). Na mednarodnih strokovnih posvetovanjih je sodeloval s poglobljenimi študijami o slovenski živinoreji in mlekarstvu, ki jih je objavljaval v pomembnih tujih strokovnih publikacijah: *Die Stellung des Alpwesens in Slovenien zwischen dem germanischen und romanischen Raume* (Volkskunde im Ostalpenraum, Graz, 1961), *Übersicht über Viehhaltungsformen und Alpwesen in Slovenien* (Viehzucht und Hirtenleben in Ostmitteleuropa, Budapest, 1961), *Über die Milchwirtschaft bei den Völkern Jugoslawiens* (Viehwirtschaft und Hirtenkultur, Budapest, 1969), *Pastirska kultura – vez med narodi Srednje Evrope* (referat na Incontri culturali mitteleuropei v Gorici, 1969). Njegovo delo *Živinoreja* (Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog I, 1970) je sinteza vseh dotedanjih spoznanj o tej sestavini ljudske kulture in z njo povezane-ga načina življenja.

Raziskovanje strukture slovenske ljudske kulture je druga izstopajoča smer Novakovega znanstvenega delovanja. Že leta 1951 je na mednarodnem etnološkem kongresu v Stockholmu seznanil mednarodno etnološko občinstvo s svojo koncepcijo etnološkega dela z odmevnim referatom *Structure de la culture populaire slovène* in ga nato objavil še v nemški strokovni reviji (*Zeitschrift für Ethnologie* 77, Braunschweig 1952).

S trdnim jezikoslovnim znanjem in primerjalnim gradivom je odkrival genezo posameznih sestavin slovenske ljudske kulture in ugotavljal značilne plasti v njenem razvoju. Plod dolgotrajnega dela na tem področju je njegova obsežna razprava *Struktura slovenske ljudske kulture* (Razprave IV, SAZU, 1958). Prizadeval si je, da bi slovensko etnološko misel, ki se je po drugi vojni dušila v zaostalih toretičnih izhodiščih, dvignil na sodobnejšo evropsko raven. Zato se je v svojem delu posvetil tudi izrazito teoretičnemu reševanju etnoloških problemov. S svojo razpravo *O bistvu etnografije in njeni metodi* (SE, 1956) je Vilko Novak prenesel v naš prostor sodobne poglede na stroko.

V svojem sintetičnem delu, priročniku *Slovenska ljudska kultura* (Ljubljana, 1960) je združil vsa dotedanja dognanja in svoje poglede na stroko. Zgodovina etnologije je stalnica v njegovem znanstvenem delovanju, tako tudi etnološka bibliografija. V njegovem delu *Raziskovalci slovenskega življenja* (Ljubljana, 1986) podaja velik del svojih dognanj o začetkih, razvoju, pojmovanjih in načinih etnološkega dela na Slovenskem od Valvasorja do

danes. Etnološko zanimive drobce odkriva tudi v delih naših protestantskih piscev, zgodovino etnološke misli nam odgrinja od Trubarja, Linharta, B. Hacqueta in J. Košiča do slovenskih etnologov iz generacije, ki ji sam pripada. Dosežke na tem pomembnem področju svojega etnološkega zanimanja je objavljajl doma in na tujem: *Die slovenische Volkskunde* seit 1920 (*Zeitschrift für slavische Philologie*, Berlin, 1960), *Die Erforschung der Slovenischen Volksdichtung in den Jahren 1920–1959* (*Zeitschrift für slavische Philologie*, 1960), *Delež Slovanov v raziskovanju slovenske ljudske kulture* (SR, 1971) in ponovitev v nemščini *Der Anteil slawischer Volkskundler an der Erforschung der slowenischen Volkskultur* (*Etnologia Slavica*, Bratislava), *Madžarski spisi o ljudskem življenju v Prekmurju* (*Traditiones*, 1977) in *Etnologija*, prispevek, v katerem je predstavil zgodovino etnološkega vzgojnega dela na naši univerzi. Pomembni so tudi njegovi kritični in polemični prispevki. Izstopajoče kritično delo je knjiga *Über den Character der slovenischen Volkskultur in Kärnten* (München, 1973), ki je poglobljeno nadaljevanje kritike, namenjene tendencioznim in znanstveno neutemeljenim in površnim predstavitvam koroških Slovencev v publicističnem delu nekaterih avstrijskih etnologov.

Prof. Vilko Novak se je ob svojem pedagoškem in raziskovalnem delu živo vključeval tudi v programe etnoloških ustanov doma, v okviru medrepubliškega in mednarodnega značaja. Sodeloval je v terenskih ekipah Slovenskega etnografskega muzeja, Mestnega muzeja v Celju, jih tudi vodil, od leta 1950 je bil sodelavec komisije, nato Inštituta za slovensko narodopisje pri SAZU. Bil je med ustanovitelji Etnološkega društva Jugoslavije (1957), v prvi polovici sedemdesetih let tudi njegov predsednik in odbornik slovenske podružnice EDJ. Sodeloval je v komisiji za etnološki atlas Jugoslavije in bil njen poverjenik za Slovenijo. Prevedel je slovenske vprašalnice, razpredel široko organizacijsko mrežo in sodeloval pri izdaji osmih poskusnih kart. Mnogo časa in naporov je posvetil temu delu. V svojem prispevku *Etnološki atlas* v Evropi (*Traditiones*, 1974) posreduje svoje poglede na pomen kartografskega dela na področju etnologije.

Potem, ko je leta 1985 odložil obveznosti univerzitetnega učitelja – mentorja, se je vključil v delo komisije za zgodovinske slovarje slovenskega jezika prekmurskih pisateljev 18. in 19. stoletja. Izšel je prvi poskusni snopič *Slovar stare knjižne prekmurščine* (1988). Izdal je tudi *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, delo svojega brata Franca Novaka, kmeta iz Beltincev. Delo je dokončal, uredil in napisal zanj uvod. Etnologiji in literarni zgodovini pripada tudi knjiga *slovenske ljudske molitve* (Ljubljana, 1983). Zbral in uredil je *Ljudsko izročilo Prekmurja* (Murska Sobota, 1988), ki ga je zapisoval Števan Kühar v svoji rodni krajini.

Ogromno in vsestransko delo profesorja Vilka Novaka je zakoreninjeno v njegovem Prekmurju. V drugi izdaji *Izbora prekmurskega slovstva* je zapisal: »To svoje delo ... v spoštovanju in hvaležnosti posvečam vsem, o katerih v njem govorim, ob katerih sem se pred šestdesetimi leti učil slovensko brati in čutiti, o katerih sem pol stoletja zbiral gradivo in skoraj toliko let skušal povedati nekaj novega – kljub vsem težkim razmeram in drugačnemu poklicnemu delu.«

Ob vsem, kar je Vilko Novak postoril za slovensko etnologijo in slavistiko, in ob delu, ki ga še obljublja, mu kot zvestemu sodelavcu Jezika in slovstva zaželimo še mnogo ustvarjalnih zamisli in dragocenih sadov.

Anka Novak
Gorenjski muzej Kranj

Marija Cvetek
Filozofska fakulteta v Ljubljani